

ІСТОРІЯ

Анатолій Миколайович ВАЛЬЧУК,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук
Хмельницького університету управління та права,
anatoly2408@i.ua

УДК 364.012+930.2

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЙОГО ІДЕЇ В КИЄВОРУСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ

Повідомлення присвячене проблемі соціального забезпечення в сучасному суспільстві. Наголошується на необхідності врахування суспільних змін на сучасному перехідному етапі розвитку українського суспільства. Розглядаються основні ідеї соціального забезпечення в соціальній політиці України. Виділяється фактор виживання особистості в суспільстві, яке перебуває в процесі структурних змін. Показується роль держави в соціальному забезпеченні кожного члена суспільства. Розглядається соціальний механізм реалізації задоволення базових потреб людини в країні. Для виконання цієї функції держава виробляє комплекс заходів та програм у соціальній політиці для соціального забезпечення кожного свого громадянина. Відзначаються роботи науковців по досліджуваній проблемі та новизна теми дослідження. Розкриваються основи термінів «соціальне забезпечення» та «соціальний захист» як цілих комплексів загальних соціальних понять. Визначається роль цих термінів у розумінні загрозу людству та індивідуальному існуванню кожного громадянина та соціальні проблеми, які повинна вирішувати держава для стабільного розвитку суспільства. Показано, що основним принципом соціального забезпечення є соціальний захист різних соціальних груп та категорій країни. Розглядається економічна основа реалізації видатків на соціальне забезпечення. Відзначаються про-

© Вальчук А. М., 2017

грами функціонування соціальної політики в освіті, медицині, житловій сфері та інших, що розробляються публічною владою в державі. Аналізуються джерела ідей соціального забезпечення в Україні ще з історичного періоду початку формування державності. Показується роль релігійних поглядів на становлення ідей та концепцій соціального забезпечення в українській суспільній думці. Наводяться приклади з творів давньоукраїнських релігійних та державних діячів щодо розробки ідей соціального забезпечення та допомоги населенню давньоукраїнської держави. Звертається увага на необхідності дослідження проблеми соціальної допомоги та забезпечення на рівні державної політики.

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальний захист, соціальна політика, давньоукраїнські ідеї соціального забезпечення, публічна політика.

Український соціум на сучасному етапі свого розвитку перебуває в процесі складних структурних та функціональних змін. Основною метою в цей період повинно бути збереження та розвиток соціальних основ життя людей.

Одним з базових завдань повинно стати соціобіологічне відтворення кожного громадянина України. Сутність цього процесу полягає в наявності соціальних можливостей реалізації цілого комплексу необхідних дій щодо індивідуального виживання. Саме до такої діяльності потрібно віднести найпершим процес задоволення базових потреб людини, а саме тих, що дозволяють забезпечити біологічне існування. Але не менш важливим є і реалізація соціальних потреб. Соціальні потреби дозволяють нам ставати особистістю та проявляти себе учасником такого глобального феномену на планеті, як людство.

Проблемам соціального забезпечення присвячена низка праць вітчизняних науковців, зокрема: С. Синчука, М. Туленкова, Ю. Шайгородського, Н. Болотіної та ін. [1–3]. Проблематика давньоукраїнського періоду розглядалась у працях М. Грушевського, В. Горського, А. Бичко та низки інших [4–7]. Проте щодо ідей соціального забезпечення в давньоукраїнський період окремих публікацій немає.

Головним завданням з реалізації базових принципів соціального забезпечення є контроль публічної влади за соціальними процесами і реалізація політичного впливу на населення держави. Для цього держава застосовує спеціальні засоби, наявні в неї (органи влади, правоохоронні органи, армія тощо).

Для забезпечення соціального порядку та мирного, неконфліктного життя людей існує державна соціальна політика. Тут вона проявляється як соціальний механізм з реалізації всіх потреб людини в країні, громадянином якої вона є. Для виконання цієї функції в державі повинен бути розроблений комплекс заходів та програм по безумовному забезпеченню базових потреб людини. Не менш важливим є і вплив громадян на формування політики держави. Для цього по-

винні бути гарантовані і захищені від будь-яких змін стабільні механізми громадянського впливу і контролю за реалізацією державної політики на рівні кожного громадянина. Такі механізми повинні бути доступними і прозорими для всіх.

Аналіз соціальної політики держави може дозволити зрозуміти рівень гуманітарного розвитку суспільства. Одним з основних показників у такому аналізі і є стан соціального забезпечення громадян.

Соціальне забезпечення (або є ще один термін — соціальний захист) — як цілісний комплекс суспільних детермінант та впливів, направлених для реалізації базових потреб та матеріального забезпечення населення з врахуванням потенційних загроз як індивідуального рівня, так і загальносоціального. До таких загроз можна віднести не лише природні фактори (землетруси, виверження вулкана, повінь, космічні загрози, цунамі тощо), але й суто людські проблеми (хвороба, старіння, нещасні випадки, смерть годувальника). Сюди ж належать і соціальні проблеми, а саме: безробіття, економічні кризи, політичні переслідування, обмеження соціальних свобод та низка інших.

Основним принципом соціального забезпечення і є соціальний захист різних груп і категорій громадян та іншого населення країни. Саме з державного фінансування (бюджет держави) і складається економічна основа реалізації видатків на соціальне забезпечення. А це, у свою чергу, дає фінансове забезпечення соціальної політики держави. До програм щодо її функціонування належать освітня (можливість та доступність до середньої і вищої освіти), медична (ефективність охорони здоров'я), житлова (забезпеченість та доступність для населення, можливість пільгового кредитування) та низка інших, що розробляються публічною владою в державі.

Ідеї соціального забезпечення в нашій історії вперше фіксуються ще з часів давнього періоду. З офіційним прийняттям християнства в Київській Русі з'явилась значна кількість християнської літератури. У першу чергу за своїм значенням та впливом потрібно назвати книги Святого Письма. Як Новий Завіт, так і книги Старого Завіту відіграли велику роль у формуванні нового світогляду тогочасного населення в Київській Русі.

Без сумніву, сама історія життя Ісуса, що говорив про майбутнє людини після її смерті, про те, як треба жити, щоб заслужити щастя в Раю, про нікчемність та гріховність земного існування, мала неабиякий вплив на світогляд наших предків. У Нагірній проповіді Ісус говорить про ідеал земного життя для тих, хто має бажання вийти в Царство Небесне. Майбутнє завершення існування світу по-новому визначало людське існування, з'являються інші мета та способи життя. Доля посмертного існування починає хвилювати кожну окрему людину по-іншому. Окрім Святого Письма, з'являються праці богословів, житійна література, середньовічні повісті та ін. Ці твори допомагали формувати новий світогляд тогочасного населення.

Ідеї соціальної допомоги з'являються серед різних верств населення. Чернецтво почало втілювати їх одним із перших. Прикладом

може слугувати життя та діяльність Феодосія Печерського: «Нині ж я, недостойний, в умі тримаючи заповідь благого Владики, так говорю вам: краще нам від праці своєї годувати вбогих і паломників, а не перебувати в бездіяльності, переходячи з келії в келію» [1, с. 156]. Феодосій на монастирські кошти утримував причинних і бідних. На звинувачення, бачачи прив'язаність деяких монахів до мирського, спокусливого життя, Феодосій відповідав: «Адже не личить нам, возлюбленні, те, що посилається від Бога через боголюбивих людей на користь душам і тілам нашим утримувати тільки для себе, але зобов'язані подавати й іншим, що потребують» [1, с. 157]. Таке ж ставлення, як до монахів, проявляв Феодосій і до мирян. Про його участь у житті людей, проповідування їм своїх ідей згадується і в «Повісті временних літ». «Ще за життя Феодосія, коли він був ігуменом і порядкував стадом чорноризців, дорученим йому від Бога, не тільки ними одними, але й мирськими опікувався душами, як би їм спастися, а найбільше про синів своїх духовних, утішав і напучував тих, що приходили до нього, а до других сам приходив до них додому і благословення їм давав. Одного разу він прийшов у дім Янів до Яня і його жінки Марії, бо Феодосій любив їх за те, що жили згідно заповіді Господній і в любові жили. Одного разу зайшов до них і повчав їх про милостивість до бідних і про царство небесне, яке дістанеться праведникам, а грішникам — муки, і про смертний час» [9, с. 324–325].

Через відправлення релігійного (християнського) культу певні релігійні та філософські ідеї, такі як розуміння сенсу людського життя, проблема добра та зла, аналіз християнських цінностей та ставлення до них, безпосередньо впливали на людей. Про такий вплив можна судити з діяльності князів.

Наскільки князь Володимир до хрещення був ярим язичником (обновлення культу, людська жертва) та женолюбцем, настільки після хрещення він предстає зразком князя-християнина. Його щедрість проявлялась у багатих бенкетах та великій милостині. Опис смерті князя Володимира Святославовича містить похвалу його життю з роздумами про усвідомлення смерті та гріховності земного життя. Говориться про зміни в поведінці князя після хрещення. «Бо коли у невігластві деколи було согрішав, то пізніше розсипався покаєннями і милостинями» [9, с. 204–207].

Одним із яскравих прикладів може служити «Повчання» Володимира Мономаха, яке можна віднести до творів релігійно-філософського напрямку: «Щодень подає милостиню і в борг дає праведний, і нащадки його благословенні будуть. Ухияйся від зла, твори добро, шукай миру і проганяй [зло],- і живи во віки віків» [9, с. 354–355]. Мономах наставляє своїх нащадків, щоб вони при найменшій можливості допомагали людям. Тим, хто відкине гординю і буде милостивий до оточуючих, особливо до знедолених, буде воздаяння небесним блаженством після смерті. «Коли ж хтось із вас може іншим корисне зробити, від Бога на віддяку і насолодження вічними благами — хай надіється» [9, с. 356–357].

Проблема соціального забезпечення та допомоги виступає як глобальна релігійна дія: «Справді, діти мої, зрозумійте, який до вас чоловіколюбивий Бог милостивий і премилостивий. Ми, люди, грішні і смертні, і якщо нам хтось зло зробить, то хочемо зтерти його і кров його пролити негайно; а Господь наш, володіючи і життям, і смертю, безмірні гріхи наші терпить і аж до кінця життя нашого. Як люблячий батько б'є дитя своє і знову пригортає до себе, так і Господь наш показав нам, як ворогів перемагати, як трьома добрими ділами позбутися від них і перемагати їх: покаанням, сльозами і милостинею. І це вам, діти мої, не тяжка заповідь Божа, як тими ділами трьома позбутися гріхів своїх і царства [небесного] не лишитися. І, Бога ради, не лінуйтеся, умоляю вас, не забувайте тих трьох діл: не тяжкі вони, ні усамітнення, ні чернецтво, ні голод, що інші добродійні терплять, адже й малими ділами [можна] заслужить милість Божу» [9, с. 358–359].

Володимир Мономах вважає також і мирське життя місцем духовних подвигів. Саме тому він радить нащадкам, як можна заслужити спасіння: «А найголовніше — убогих не забувайте, а скільки можете по змозі годуйте і подайте [милостиню] сироті, і вдовицю оправдуйте самі, а не давайте сильним погубити людину. Ні правого, ні винуватого не вбивайте і не веліть убивати його. Якщо навіть заслуговуватиме смерті, і то не погубляйте жодного християнина» [9, с. 360–361].

Щоб досягти спасіння під час Страшного суду, потрібно постійно пам'ятати, що тільки завдяки добрим ділам кожна окрема особа може його досягти. Смерть може прийти непередбачено, тільки Бог знає, коли саме. Тому завжди потрібно жити «праведно»: «Недужого одвідайте, за мерцем ідіте, тому що всі ми смертні єсмо» [10, с. 458]. Мономах просить Бога продовжити його життя, щоб він встиг покаятись у здійснених за своє життя гріхах. Він дякує Богові за те, що той оберегав його від смерті, яка чекала на нього, і дав змогу приносити користь і допомагати людям.

На прикладі вищенаведених фрагментів зразків давньоукраїнської літературної традиції можемо констатувати про зародження та оформлення концептуальних підходів до вирішення проблеми соціальної допомоги та забезпечення на загальносоціальному рівні, а зокрема державному та суспільно інституційному.

Саме для вирішення таких завдань соціального забезпечення мають бути вироблені суспільно-економічні та політичні системи заходів на рівні гаранта соціального порядку, яким на цьому етапі розвитку людства виступає держава. Тому необхідно констатувати той факт, що саме від держави залежить ефективність соціального забезпечення в країні для всього населення.

Виходячи з вищенаведених позицій, можна робити певне підсумування запропонованих тез. Політика держави щодо соціального забезпечення повинна бути відкритою, прозорою і доступною для всіх учасників соціуму. Вона є показником гуманності та демократичності суспільства. Соціальна політика держави є специфічним та базовим

механізмом реалізації соціального захисту населення розвинутого та прогресуючого соціуму.

Список використаних джерел

1. Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 421 с.
2. Туленков М. В., Шайгородський Ю. Ж. Політика соціального захисту. К. : Центр соціальних комунікацій, 2011. 184 с.
3. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. К. : Знання, 2005. 381 с.
4. Бычко А. К. Народная мудрость Руси: анализ философа. К. : Вища школа, Изд-во при Киев. ун-те, 1988. 200 с.
5. Горский В. С. Философские идеи в культуре Киевской Руси XI — начала XII в. К. : Наукова думка, 1988. 216 с.
6. Горський В. С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі (середина XII — середина XIII ст.). К. : Наукова думка, 1993. 162 с.
7. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. К. : Освіта, 1992. 192 с.
8. Феодосий Печерский. Слово о терпении, и о любви, и о посте (в четверг 3-й недели поста) // Златогруй. Древняя Русь. X–XIII вв. М. : Молода гвардия, 1990. С. 156–158.
9. Повість Врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / пер. з давньо-рус., післясл., комент. В. В. Яременка. К. : Радянський письменник, 1990. 558 с.
10. Володимир Мономах. Твори // Літопис руський. К. : Дніпро, 1989. С. 454–464.

*Рекомендовано до друку кафедрою
філософії та соціально-гуманітарних наук
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 10 від 24 травня 2017 року)*

Надійшла до редакції 10.06.2017

Вальчук А. Н. Проблема реализации социального обеспечения и его идеи в киеворусской традиции Украины

Сообщение посвящено проблеме социального обеспечения в современном обществе. Обращается внимание на необходимость учитывания общественных изменений на современном переходном этапе развития украинского общества. Рассматриваются основные идеи социального обеспечения в социальной политике Украины. Выделяется фактор выживания личности в обществе, которое находится в процессе структурных изменений. Показывается роль государства в социальном обеспечении каждого члена общества. Рассматривается социальный механизм реализации удовлетворения базовых потребностей человека в стране. Для выполнения этой функции государство производит комплекс мероприятий и программ в социальной политике для социального обеспечения каждого своего гражданина. Отмечаются работы научных работников по исследуемой проблеме и новизна темы исследования. Раскрываются основы терминов «социальное обеспечение» и «социальная защита» как целостных комплексов общих социальных понятий. Отмечается роль этих терминов в понимании угроз человечеству и индивидуальному существованию каждого гражданина, а также социальные проблемы, которые должно решать государство для стабильного развития общества. Показано, что основным принципом социального обеспечения является социальная защита разных социальных групп и категорий государства. Рассматривается экономическое основание реализации расходов на социальное обеспечение. Отмечаются программы функционирования социальной политики в образовании, медицине, жилищной сфере и других, что разрабатываются публичной властью в государстве. Анализируются источники идей социального обеспечения в Украине еще с исторического периода начала формирования государственности. Показывается роль религиозных взглядов на становление идей и концепций социального обеспечения в украинской общественной мысли. Приводятся примеры из древнеукраинских религиозных и государственных деятелей относительно разработки идей социального обеспечения и помощи населению древнеукраинского государства. Обращается внимание на необходимости исследования проблемы социальной помощи и обеспечения на уровне государственной политики.

Ключевые слова: социальное обеспечение, социальная защита, социальная политика, древнеукраинские идеи социального обеспечения, публичная политика.

Valchuk, A. M. Problems of Social Security Implementation and its ideas in Ukraine Kyiv Rus Tradition

The message is devoted to the problem of social security in modern society. The necessity of taking into account the social changes in the modern transition of Ukrainian society is accentuated. The basic idea of social welfare policy in Ukraine is suggested. The factor is provided for the survival of the individual in society, which is in the process of structural changes. The role of government in social security of every member of society is shown. The social mechanism to implement basic needs of man in the country is revised. To perform this function, the state produces a range of measures and programs in social policy for the welfare of each of its citizens. The author notes the work of scientists to study the problem. The novelty of the research is determined. The bases of terms «social security» and «social protection» as a coherent set of common social concepts are being disclosed. There is a part of these terms in the sense of humanity and individual threat to the existence of every citizen. There also exist social problems that the state should decide for sustainable development of society. The study shows that the basic principle of social security is social protection of different social groups and categories of the country. Economic basis of the implementation costs of social security is considered. There also marked welfare program policies in education, medicine, housing sector and other developed public authority in the state. The source of ideas for social security in Ukraine since the beginning of the historical period of formation of statehood is analyzed. The role of religious beliefs in the formation of ideas and concepts of social security in Ukrainian public opinion is showed. Examples of works of old religious and government leaders develop ideas regarding social security and care of ancient state. Attention is drawn to the need of studying the problem of social assistance and security to the level of state policy.

Keywords: social security, social protection, social policy, social security of old Ukrainian ideas, public policy.

